

in viharne zgodbe. Vsaka ima svoj pričetek v tisti usodni zavozljanosti dogodkov, ki se morajo razvozljati v strašnem uničenju individua, ali kakor pravi avtor sam: »Ali tada se desi jedna od onih retkih, fatalnih slučajnosti što pomere pamet čoveku i uništavaju živote...«, pa bodisi, da je pozorišče v borni čumnati bednega in bolnega studenta, ali v haremu, ali v spalnici, ali v ciganskem šatoru, vsepovsod se razodeva tragična usodnost. Nad vsako teh povestic je avtor napisal primerno geslo, ki že samo meri na mračno vsebino, n. pr.: »Stal sem sredi ljubezenske groze, ki je prav za prav največja groza v življenju«, ali »Ljubezen često prav rada prevleče svoje igre s krvavimi igrami Marsa«, ali »Jaz sem iz rodu tistih Azra, ki mro iz ljubezni«.

Kovačevićeve »pripovetke« nas neposredno vodijo k zborniku bosensko-hercegovinskih književnikov, ki so zbrani v knjigi **Sa strana zamagljenih**. Predgovor tej pomembni zbirki je napisal Jovan Kršić, ki je v zgoščeni studiji predstavil javnosti najznačilnejše zastopnike izrazito regionalne književnosti. To so Ivo Andrić, S. Gjokić, B. Jevtić, Hasan Kikić, J. Kušan, M. Marković, Radvan Tunguz-Perović, Jovan Palavestra, Isak Samokovlija, Milan G. Čurčić, Hamza Humo, Verka Škurlalijić. Zbornik je velike vrednosti, ne morda toliko radi močne umetniške note, pač pa, ker nam nudi razgled po še tako neznanem, a silno zanimivem življenju Bosne in Hercegovine, kjer se družijo, križajo, sekajo, prelivajo in razdvajajo vplivi pravoslavnega, muslimanskega in židovskega sveta. Vsaka teh povesti se odigrava v kakem posebnem okolju, etnografsko in krajevno svojstvenem.

Sicer pa je bistvo, pomen in namen tega zbornika označil najtočneje uvodničar Kršić sam, ki pravi: »Bitniji deo u ovim bosanskim pripovetkama predstavlja rasni epski narativ koji nije u razgranatoj fabuli nego u sintetičnom biografskom razvoju radnje i dogadjanja. Te pripovetke su romani u malom... u njima se obično prati jedna ljudska sudbina u okviru patrijarhalne sredine. Mašta bosanskih pisaca nema dovoljno ekstenziteta i kombinatorne snage za roman koji bi zahvatio i psihološki ili socijološki prikazao jedan širi kompleks društvenog mehanizma.«

Vse te povestice izdihavajo mračnost, izvirajočo iz težkih prilik in prošlih viharjev, ki so skozi vekove vznemirjali ondoto zemljo. Izmed najmočnejših pripovednikov je Hamza Humo, ki je v »Sevdalijini ljubavi« prikazal vroče erotično doživljanje muslimanke in stasitega Bibra. Samokovljijeva povest o »Židu, ki v soboto ni molil k Bogu«, je mestoma pisana v stilu starih kronik in po svoji lapidarnosti izraza očituje močno umetnost. Jevtićeve »Šume« so razgibane po izredno živem pripovedovanju.

Zbornik je tudi po opremi vzoren in vsebuje tudi mnogo slik, ki prijetno poživljajo to lepo knjigo.

*

Vse omenjene zbirke se vobče odlikujejo po okusni opremi, posebno pa še izdaje založbe Cvijanović v Beogradu, ki je s Krklecem in Ristićem dokazala, da zna in more postaviti na trg knjige, vredne, da si jih tudi mi vzamemo, kar se tiče opreme, tiska in papirja, za zgled in posnemo. Miran Jarc

UMETNOST

Jakopičev jubilejni zbornik. Uredil Fr. Albrecht, opremil ing. arh. Janko Omahen. Izdal Ljubljanski Zvon, založila Tiskovna zadruga, grafično delo izvršila Delniška tiskarna v Ljubljani, 1929.

Zanimiv in pomemben književni pojav! Eden redkih pri nas, kjer se je tiskarski estetiki posvetila tista pozornost, ki jo pri naših izdajah le prevečkrat pogrešamo! Barvasti posnetki v bakrotisku in par enotonskih posnetkov v istem načinu nam predstavljajo tudi nekatera glavnih Jakopičevih del.

Jakopiča umetnika, Jakopiča kulturnega delavca in Jakopiča človeka pa nam zgovorno predstavi besedni del te knjige, katere os tvorijo Jakopičevi avtobiografski mladostni spomini (Napoved spominov), Izidorja Cankarja Jakopičeve skrivnosti in Fr. Mesesnela studija Rihard Jakopič v slovenskem slikarstvu. Mestoma dragoceno dopolnilo tem osnovnim člankom nudijo Ferda Kozaka črtice Iz pogovora z mojstrom Jakopičem in Juša Kozaka objava člankov in sodb o slovenski impresionistični moderni iz peres Ivana Cankarja, Otona Župančiča in A. G. Matoša. Izidor Cankar priobčuje končno kronološki seznam njemu znanih Jakopičevih del in seznam spisov R. Jakopiča ter dosedaj objavljenih razgovorov z njim, katerih poznanje je neobhodno tistemu, ki hoče spoznati Jakopičev duševni profil.

Jakopič kot človek nam najsimpatičneje stopi pred oči v svojem lastnem odlomku iz mladostnih spominov. Rojen poet je napisal te dragocene vrstice, ki so nam dokaz, da se pravi umetnik javlja v vseh svojih pojavih, da večna iskra, ki jo je Bog položil vanj, ne izžareva svoje toplote samo na njegovem posebnem izraznem področju, ampak na vsakem, na katerem obvlada vsaj osnovna sredstva. S kakšno toпло ljubeznijo je ožarjen ta mladostni spomin! Vizionarni čar, ki odeva njegove barvne prepesnitve narave, se javlja v nezmanjšani sugestivni meri tudi tu. Kako blizu, kako domače nam je to vse! Vonj čiste nedolžne mladosti bodočega umetnika odeva te slike, med katerimi je najlepša ona, ko gleda samega sebe kot otroka, kako boža ob lepem mesečnem večeru cvetlice na vrtu, steguje roke za metulji in v zamaknjenju pade na kolena. Globlje bi nam nihče ne mogel odpreti pota v dušo umetnikovo, kakor je storil on sam in značilno je, da ga kljub vsi kruti sedanjosti in teži življenja, v katere objem pade iz viška te mladostne vizije, napolnjuje neomajen idealizem v boljše, srečnejše človeštvo, ki ga tako močno podčrta na koncu svojega spisa.

Za razumevanje človeka Jakopiča so važni dalje pogovori z njim, ki jih je priobčil F. Kozak. Slike, ki jo je on sam vzbudil o sebi, deloma prav srečno dopolnjujejo. Kozak nam ga predstavi vselej postavljenega v milje, ki je kakorkoli značilen zanj, kako razlaga svoje umetniško pojmovanje, kramlja o svojih skušnjah in borbah, o umetnostnih strujah, o razmerju do domovine in njenih problemov, modruje o umetniškem poklicu in zopet izzveni v onem neomajnem idealizmu, ki ga je izrazil v svojih mladostnih spominih. F. K. je te pomenke nekam sistematiziral, zato jim mestoma manjka tista živahnost, ki je tako značilna za Jakopičevo mišljenje in izražanje, vendar mu je treba priznati, da je nelahki

problem precej spretno rešil in v splošnem tudi pravilno Jakopičevsko poantiral.

Z umetnikom Jakopičem, z njegovo vlogo v slovenski kulturi se pečata Iz. Cankar in Fr. Mesesnel. Mesesnel riše umetnostno zgodovinski milje, v katerem se je J. pojavil; dobro ga je označil kot neutrudnega iskatelja, pokazal ga kot moža, ki veruje v svoj cilj, ki se neprestano bori za svoja sredstva in izraz, ki pa ne da bi se ponižal k publiko, katera ga ne razume in odklanja, visoko držeč svoj prapor napravi vse, da publiko vzgoji in jo polagoma približuje tisti stopnji, na kateri ne bo razumela samo njega, ampak umetnost sploh začela pravilno presojati. Kot prepotrebno ozadje k temu članku, stikano iz komponent naše kulturnozgodovinske problematike in problematike Jakopiča kot umetniškega pojava, deluje ob Mesesnelovi umetnostno-zgodovinski definiciji Jakopiča Cankarjev članek o Jakopičevih skrivnostih. V čem je Jakopičev kulturni pomen za slovenstvo? V čem je njegovo umetniško bistvo, tisto bistvo, ki nam ga dela specifično in posebno globoko slovenskega umetnika? Ta vprašanja postavi Cankar in poskusi odgovor nanja. Prvo o njegovi vlogi v sodobni slovenski kulturi je že odgovorjeno in priznано: Jakopič je, ako smemo tako reči, za sodobno slovenstvo tisti kulturno-biološki činitelj, ki je iz notranje sile gnan postal središče, okrog katerega se je spontano, iz notranjega poklica zbrala slovenska likovna umetnost sodobnosti, ter se uveljavila kot enakopraven činitelj narodne kulture.

Drugo vprašanje po Jakopičevem bistvu, ki naj bi obenem rešilo od zgodovinske razstave slovenskega slikarstva sem na dnevnem redu se nahajajoče vprašanje o bistvu narodne umetnosti, pusti C. še vedno odprto, ker umetnostna znanost še nima dovolj bistrega odgovora na vprašanje o razmerju nacionalnosti do umetnosti in ta zveza niti psihološko niti glede svojih tvornih posledic ni zadosti pojasnjena. Skrivnost je, ki jo spoznavamo v njenih pojavih, kjerkoli se utelesi, ki pa nam ostane racionalno nedosegljiva kakor ljubezen. Jakopič si je ni postavil kakor mnogi drugi ali tudi njegovi sodobniki iz dunajske »Vesne« racionalno kot problem, ki ga je mogoče doseči z uresničitvijo gotovih zunanjosti; teoretično si je odgovoril na to vprašanje s formulo »umetnost postane slovenska tedaj, kadar nam postane življenjska potreba, kadar bomo iskali sebe v njej« (Obiski, 49), in mi vsi danes vemo, da je pojmoval in uresničil nacionalnost umetnosti točneje in plodovitejše kakor drugi, ki so jo pojmovali konkretnije; ob njegovih delih vsi čutimo silo, ki veje samo iz izrednih pojavov, katerih korenine tiče globoko v rodni zemlji in v našem duhovnem bistvu. Tudi tu ga je poskusil Cankar zajeti kot značilen slovenski izraz, ko ob njem ugotavlja, da smo Slovenci ob premikanju ravnovesja med duhom in naturo vedno težili k duhovnemu polu, kar je tako značilno za Jakopičevo delo. Ko nam ga končno Cankar pokaže še v njegovi značilni vdanosti svojemu poklicu, ki spominja v tem oziru na drugega našega velikega duha, Prešerna, ga nazadnje opredeli v njegovi nepojmljivi organski celoti, ki temelji v tisti skrivnostni moči, ki ji pravimo genij.

Zbornik nam torej od več strani odgrinja pogled do Jakopičevih skrivnosti; o vsem, kar je v njem,

lahko rečemo, da je dragoceno, a le dva sta nam posvetila do bista njegovega problema, Jakopič sam in Cankar. Sicer pa je še vse polno strani njegovega problema komaj načetih in bodo naši esejisti in problematiki še dolgo lahko črpali ob njih. Če je Jakopič širšemu občinstvu še vedno precej tuj, čeprav je neoporečno popularen, je temu deloma kriva težka dostopnost njegovih del, ker jih enotonska reprodukcija sploh ne more podati, v barvasti pa imamo v tem zborniku prvi precej posrečen poskus, zakaj ob zmanjšanem formatu nevajeno oko prej opazi ono bistveno, za katero gre, kakor pri velikem formatu, kjer se težje orientira. Za pravo populariziranje Jakopičevega dela bi bilo treba še več barvastih posnetkov in posebno uvodnih studij v njegovo umetnost, ki bodo s časom tudi še prišle. Na drugi strani pa po mnogobetajočem poskusu v tem zborniku ne moremo želeti ničesar boljše, kakor da nam mojster sam napiše svoje spomine.

Jakopičev zbornik je treba uvrstiti med knjige trajne vrednosti! Frst.

KRONIKA

† DR. FRANJO ČIBEJ

Dne 15. maja 1929 je v Ljubljani po kratki boleznii umrl nadebudni pedagoški znanstvenik, suplent na moškem učiteljsku v Ljubljani in sodruknik Doma in sveta, dr. Franjo Čibej. Rodil se je 21. junija 1901 v Gorici in je pred desetimi leti maturiral v Ljubljani. Po svojem znanstvenem poklicu je bil pedagog, zanimal pa se je živo za vsa filozofska vprašanja, posebno v zvezi s sodobnim življenjem in kulturo. Udeleževal se je veliko obetajočega križarskega pokreta med katoliškim akademičnim dijaštvom in je sodeloval v njegovih glasilih »Križ na gori« in »Križ«. Bil je mož velikega znanja in trdne duševne usmerjenosti. Njegova smrt je tem globlje zadela slovensko kulturno javnost, ker je njegovo zelo plodovito pisateljsko delovanje kazalo še znake bujnega mladostnega vretja in velikega neizrabljenega idealizma, ki se je prav v zadnjih dveh letih že močno oproščal spon šolske erudicije in se začel prepajati s tokovi živega notranjega doživetja. Kakor je za njegovo mladostno znanstveno fazo značilna nedvomno pomembna a oblikovno težka studija v našem listu o problemu slovenske izobrazbe (1927), ni nič manj ravno njegova postumna studija o filmu v naši letošnji št. 5 kazala že novega Čibeja, ki od teorij in znanja, nabranega iz knjig, prehaja v najpoučnejšo in najbogatejšo vseh knjig — življenje. In prav tam mu je vsemodra Previdnost iztrgala pero iz rok. Tudi njegovo glavno znanstveno delo, »Psihologija pedagogike«, ki bi naj mu bilo odprlo pot do akademske karijere, je ostalo v rokopisu.

Ker so ga razen versko-nravnih in psihološko-pedagoških vprašanj živo zanimale vse stroke kulturnega življenja, posebno tudi umetnost vseh strok, smo prepričani, da je kljub mladosti, v kateri nas je zapustil, ostala za njim občutna vrzel v ideoloških stremljenjih naše mlajše generacije.

Še težja pa je izguba za nas kot ljudi, ker je odšel iz naše srede mož neoporečno kristalnočistega značaja in drugih plemenitih človeških lastnosti. Fr. Stelč